

**Příručka
o snižování
úmrtnosti
ptáků
způsobené
člověkem**

Ptačí kriminalita

Co je ptačí kriminalita

Zločin ptačí kriminality je součástí ekologické kriminality. Zahrnuje různé lidské činnosti, které jsou zákonem zakázané a které mají negativní dopad na chráněné druhy ptáků. K nejčastějším formám ptačí kriminality patří úmyslné i neúmyslné trávení chráněných druhů ptáků, nelegální lov, chytání do různých typů pastí (sklopce, čelistové pasti, sítě, větve s lepidlem aj.), vykrádání mláďat z hnízd a obchodování s chráněnými druhy, ničení hnízd a úmyslné rušení v době hnízdění.

Proč to lidé dělají?

Důvody, proč se člověk dopouští ptačí kriminality, jsou různé. Nejčastěji proto, že někteří lidé vnímají ptáky jako škůdce nebo naopak považují jejich prodej za důležitý zdroj obohacení. Ve střední Evropě se setkáváme především s úmyslným i neúmyslným trávením dravých ptáků, jejich střílením a odchytem do pasti. Z prozatím objasněných případů lze na základě soudních rozhodnutí z Česka, Slovenska a Maďarska vyhodnotit, že dosud odsouzení pachatelé jsou osoby, které se zabývaly také lovem, rybolovem, chovem holubů, drůbeže a skotu. Ať už je zájmová skupina pachatelů jakákoli, jedno mají společné. Vysokou míru nenávisti vůči zvířatům, která jim z jejich pohledu působí újmu. Neváhají proto používat nezákonné metody, které jsou však nebezpečné nejen pro dravé ptáky, ale také pro lidi.

Úmyslné trávení volně žijících zvířat

Jedná se o nelegální činnost, při které pachatel vyrobí otrávenou návnadu a umístí ji do krajiny, s cílem otrávit dravé ptáky a další zvířata, nejčastěji lišky, kuny a jezevce. Typ a umístění návnady ukazuje na cílový organismus, který chtěl pachatel otrávit. Pokud jsou například masové návnady umístěny v blízkosti nor, pravděpodobným cílem otravy byly lišky a jezevci. Pokud je návnada umístěna na otevřeném prostranství, například na poli, kde je snadno viditelná z výšky, pravděpodobným cílem jsou dravci. Pokud pachatel používá otrávená vejce, je pravděpodobné, že se zaměřuje na krkavce a kuny. V okamžiku, kdy pachatel položí otrávenou návnadu a odejde, ztrácí kontrolu nad tím, co nebo kdo s návnadou přijde do styku. Použité jedy jsou stejně nebezpečné pro zvířata i pro lidi.

Nejčastěji používané jedy

Traviči ve střední Evropě nejčastěji používají jed karbofuran, který patří mezi karbamáty. Přípravky obsahující karbofuran se používaly v zemědělství jako insekticidy na ochranu rostlin, tedy proti hmyzu. Přípravky se na trhu prodávaly pod obchodními názvy FURADAN, Carbodan, Yaltox a dalšími. Karbofuran působí jako blokátor acetylcholinesterázy. Zjednodušeně řečeno vyvolává velmi bolestivou nervosvalovou paralýzu a sérii nekontrolovaných křečí, které končí smrtí. Karbofuran se do těla dostává všemi cestami, tedy požitím, vdechnutím a absorpcí přes kůži a sliznice. Významné riziko proto představuje nejen požití, ale i náhodný kontakt bez rukavic. Pro lepší ilustraci, v průměru by 2 gramy čistého karbofuranu mohly usmrtit dospělého člověka. Karbofuran má dokonce vlastnosti připomínající účinky nervově paralytických bojových látek.

Vzhledem k rizikům jsou karbofuranové přípravky od roku 2008 zakázány v celé Evropské unii. Je třeba poznamenat, že tyto přípravky nebyly nikdy určeny k maloobchodnímu prodeji. Legálně je mohli nakupovat a používat pouze certifikovaní zemědělci. V roce 2008, kdy vypršela platnost povolení k používání, měly být tyto přípravky předány k bezpečné likvidaci. Jak ukazuje praxe, ne vždy tomu tak bylo a produkty obsahující karbofuran se dostaly na veřejnost. Přitom samotné držení karbofuranu je trestným činem. Přípravky obsahující karbofuran jsou v různých částech světa (především v Africe a jihovýchodní Asii) stále legální, takže existuje předpoklad, že tyto výrobky jsou součástí černého trhu.

Karbofuranové přípravky se liší konzistencí, od roztoků až po pevné látky, a barvou, nejčastěji tmavě růžovou až fialovou nebo bílou či modrou. Otrávené masové návnady často mají právě takové barvy.

Rizika pro člověka

Úmyslné otravy ale představují riziko nejenom pro volně žijící živočichy! Protože jsou návnady ponechány na volném prostranství, mohou s nimi přijít do styku i domácí zvířata a lidé. Stačí, aby pes na procházce návnadu olízl nebo ochutnal. Krátce nato přijdou první klinické příznaky (křeče, zvracení). Když se majitel dotkne psa, jed se prostřednictvím jeho slin, zvratků i kůže dostane na majitele. Do kontaktu s návnadou se může dostat i dítě, které růžová barva přitahuje. Následky by byly katastrofální. Úmyslné trávení chráněných druhů je tedy také závažným společenským problémem a je v zájmu společnosti, aby takové jednání pachatelů nebylo zlehčováno a bylo důrazně odsouzeno.

Neúmyslná otrava volně žijících zvířat

V přírodě se setkáváme i s neúmyslnými otravami volně žijících zvířat. K těm dochází, když zemědělci nesprávně použijí rodenticidy nebo používají nepovolené přípravky. Rodenticidy jsou látky, které se v zemědělství používají k hubení hraboše polního a dalších hlodavců. Podle návodu by se tyto přípravky ve formě granulí nebo mořených zrn měly vkládat do aktivních nor hlodavců pomocí dávkovače. Povolená dávka na hektar zemědělské plochy se nesmí překročit. Stejně tak se rodenticidy nesmí aplikovat v blízkosti vodních zdrojů a toků. Hraboše, kteří neuhynuli v noře, ale na povrchu půdy, musí zemědělci sebrat a bezpečně zlikvidovat. Někteří zemědělci bohužel předepsaná pravidla pro aplikaci rodenticidů nedodržují. Ještě horší je, že ve snaze ušetřit používají i nepovolené chemikálie. Zejména jedy ze skupiny antikoagulačních rodenticidů druhé generace. Jedná se o chemické látky, které zabraňují srážení krve v těle, což má za následek rozsáhlé vnitřní krvácení. Vzhledem k vysokému riziku otravy jiných zvířat než hlodavců je zakázáno používat antikoagulační rodenticidy mimo vnitřní prostory budov, ve volné krajině. Někteří zemědělci tento zákaz nedodržují a každoročně dochází k lokálním případům rozsáhlých otrav, při nichž jsou usmrceny desítky zajíců, bažantů a strak. Otrávená zvířata představují riziko otravy pro ostatní zvířata, která se živí mršinami. Například brodifakum, který rovněž patří mezi antikoagulační rodenticidy druhé generace, způsobil v letech 2019-2021 v Maďarsku četné závažné subletální otravy orlů královských. Rovněž látky brodifakum a bromadiolon byly u dravců zjištěny i v nesmrtících koncentracích, které mohou potenciálně zhoršit jejich kondici a snížit úspěšnost rozmnožování.

Jak vypadají otrávená zvířata a návnady

Při procházce přírodou může člověk najít mrtvé zvíře. Jak zjistit, že bylo otráveno? Otrava se projevuje řadou vnějších příznaků, které nám napovídají, že se nejedná o přirozenou smrt. Nálezce by měl být ve střehu, pokud:

☒ **dravý pták:**

- má křečovitě sevřené drápy
- v drápech drží stébla trávy, listí, půdy
- má v zobáku zbytky masa
- leží v poloze na zádech s poloroztaženými křídly
- má hlavu otočenou na stranu

☒ **liška, jezevec, kuna, kočka:**

- leží na boku s nataženýma nohama a ocasem
- má naježenou srst
- kolem nohou jsou stopy po hrabání
- má křečovitý škleb (sardonický úsměv)
- má zbytky potravy v tlamě
- v jeho okolí jsou zvratky nebo čerstvý trus
- mrtvá kočka má natažené drápy

☒ **v blízkosti mrtvého jedince:**

- se nachází masitá návnada
- kolem mrtvého jedince je mrtvý hmyz
- v okolí jsou další uhynulí živočichové

V případě neúmyslných „zemědělských“ otrav antikoagulačními rodenticidy je na tělech uhynulých jedinců patrné krvácení z tělních dutin. Zároveň se na poli nachází několik uhynulých zvířat, protože k aplikaci rodenticidů dochází na celé zemědělské ploše.

☒ **otrávená návnada:**

- různé zbytky masa, části zvířat, vnitřnosti umístěné na volném prostranství
- masová návnada se stopami aplikace chemických látek
- vejce se stopami po vpichu jehly na skořápce
- otrávené vejce může být opatřeno nápisem „Pozor, jed“
- otvor na skořápce může být zapečetěn voskem nebo izolepou
- na návnadě nebo v její blízkosti se nachází mrtvý hmyz
- v blízkosti návnady jsou uhynulá zvířata

Kde jsou návnady nejčastěji umístěny?

Pachatelé úmyslných otrav nejčastěji umísťují otrávené návnady v blízkosti polních a lesních cest, ve větrolamech a v blízkosti nor. Často mají vysledované chování zvířat, která chtějí otrávit, a proto umísťují návnady na místa, kde se tato zvířata často vyskytují. V praxi jsme se setkali také s případy, kdy byly návnady umístěny na skalních útesech nebo v bezprostřední blízkosti hlavní silnice.

Srážky se silniční dopravou a elektrickým vedením

V přírodě se můžete setkat i s případy úhynů způsobených člověkem, které nejsou ptačí kriminalitou. Nejčastěji se jedná o srážky s automobily a elektrickým vedením a také o úrazy elektrickým proudem na vedení 22 kV. Je důležité znát charakteristiky těchto úhynů, aby bylo možné úhyn vyloučit z kategorie ptačí kriminality.

☒ **Srážka s autem:**

- mrtvý jedinec se nachází v blízkosti silnice, po které jezdí auta
- má viditelná zranění způsobená nárazem (otevřené rány, zlomeniny)
- draví ptáci nemají křečovitě sevřené drápy

☒ **Srážka s elektrickým vedením:**

- mrtvý jedinec se nachází v blízkosti elektrického vedení
- tělo má viditelná zranění způsobená nárazem (otevřené rány, zlomeniny)
- mohou chybět části těla

☒ **Úraz elektrickým proudem:**

- se týká především dravých ptáků
- křečovitě sevřené drápy (podobně jako při otravě)
- mrtvý jedinec se nachází v blízkosti elektrického vedení
- pod sloupem elektrického vedení může být více mrtvých ptáků
- na noze nebo křídle je nejčastěji stopa (popálenina) po úrazu elektrickým proudem
- čerstvý kadáver je cítit spáleninou

Zapojení veřejnosti

Co mám dělat, když najdu mrtvé zvíře se známkami otravy?

Pokud jste v přírodě našli uhynulé zvíře, které vykazuje některý z výše uvedených příznaků otravy, musíte jednat. První pravidlo zní:

- **ničeho se nedotýkejte, abyste neohrozili své zdraví nebo nepoškodili důkazy.**

Přímo v terénu není možné otravu potvrdit; tento výsledek lze potvrdit nebo vyvrátit laboratorní analýzou. K nálezům však přistupujte opatrně, jako by se jednalo o úmyslnou otravu. Pachatelé totiž používají silné jedy, které jsou nebezpečné i pro člověka. Proto, pokud to situace nevyžaduje, udržujte od nálezů bezpečnou vzdálenost. Stejně tak pokud máte s sebou psa nebo dítě, držte je v bezpečné vzdálenosti. Jsou známy případy otravy psa nepřímým kontaktem, když vstoupil do vody kontaminované karbofuranem z otrávené návnady.

Podezřelý nález zdokumentujte. Je důležité, abyste s kadáverem nemanipulovali a nepošlapali okolí nálezů. Nebojte se použít mobilní telefon k pořízení fotografií. Z dostatečné vzdálenosti pořídte fotografii širšího okolí podezřelého nálezů a poté fotografii, na které jsou vidět detaily, jako je poloha těla, drápy, zobák, návnada. Pokud některá z těchto částí těla není vidět, nevadí. Jen si udržujte dostatečný odstup od nálezů. Druhým nezbytným detailem je co nejpřesnější zapsání místa nálezů. V ideálním případě si poznamenejte GPS souřadnice podezřelého nálezů. Pokud to není možné, zapamatujte si polohu nálezů podle charakteristických míst v okolí (např. solitérní stromy, vodní kanál, budova, silnice,...), abyste mohli na místo přivést policii nebo odborníky, kteří se zabývají odhalováním případů ptačí kriminality. Fotografie a GPS souřadnice slouží jako důkaz, že se mrtvý pták nebo návnada na místě vyskytovali. V praxi jsou známy případy, kdy se pachatel podařilo důkazní materiál odstranit ještě před příjezdem policie. Policie pak jednala na základě dokumentace od nálezce.

Po zběžném zdokumentování podezřelého nálezů kontaktujte policii na čísle 158. Policejnímu operátorovi sdělte své jméno, místo, kde se nacházíte, co jste našli a za jakých okolností a z čeho máte podezření (např. podezření na nelegální otravu chráněného druhu). Postupujte podle pokynů policie a vyčkejte na příjezd policejní hlídky. Mezitím buďte opatrní a nepřibližujte se k uhynulému zvířeti ani k návnadě s jinými zvířaty nebo lidmi. Snažte se místo nálezů co nejméně narušovat, nepošlapávejte půdu v okolí podezřelého nálezů a neodhazujte odpadky ani nedopalky cigaret.

Pokud si nejste jisti, zda byl úhyn způsoben otravou nebo jinou formou ptačí kriminality, můžete nález zdokumentovat a informace zaslat příslušné státní agentuře ochrany přírody nebo národnímu parku, případně odborníkům, kteří se zabývají ptačí kriminalitou:

- ČSO – Česká společnost ornitologická, hlubocka@birdlife.cz
- RPS – Ochrana dravců na Slovensku, dravce@dravce.sk
- MME - Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület, mme@mme.hu

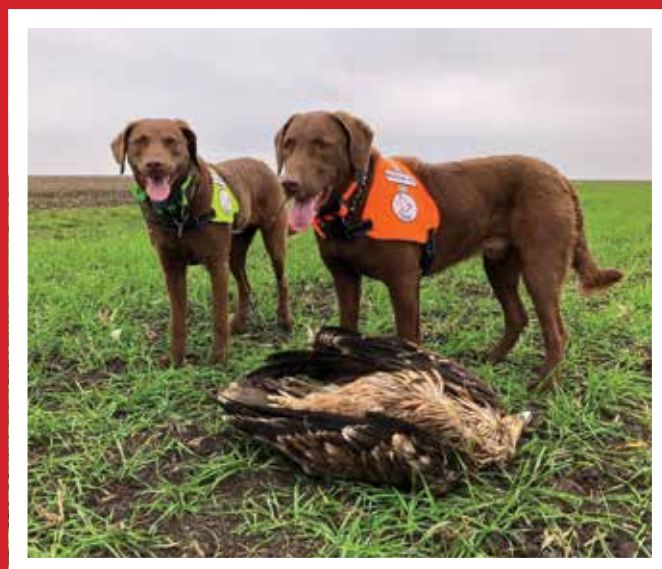

Používání speciálně vycvičených psů k vyhledávání otrávených návnad

Psi jsou skvělí pomocníci. Díky cílenému výcviku je můžeme naučit hledat cokoli, co má pach. V posledních letech se ve středoevropských zemích postupně zavádí nová praxe. Speciálně vycvičení psi se začali používat k vyhledávání rizikových látek, které pachatelé používají při výrobě otrávených návnad. Psi jsou také cvičeni k vyhledávání uhynulých zvířat. Prvním takto vycvičeným psem byl německý ovčák Falco, který sloužil v rámci organizace MME Birdlife/Maďarsko. Jednalo se o aktivitu v rámci projektu LIFE Helicon zaměřeného na ptačí kriminalitu. Postupně byla tato specializace díky projektu LIFE Pannon Eagle zavedena i v Česku (ČSO), Rakousku a Slovensku. Zatímco v Maďarsku, Česku a Rakousku je používání psů zastřešeno profesionálními občanskými sdruženími, která se věnují ochraně přírody, na Slovensku speciálně vycvičené psy používá Policejní sbor Slovenské republiky.

Psovodi se svými psy preventivně kontrolují území, kde byly v minulosti zaznamenány případy úmyslné otravy. Lokality kontrolují také na žádost policie, státních orgánů a na základě informací od veřejnosti o podezřelých nálezech. Kromě použití při kontrolách v terénu jsou psi akreditováni také pro použití při domovních prohlídkách podezřelých osob prováděných policií. Psi před nasazením v terénu procházejí náročným výcvikem a ne každý jedinec jej úspěšně absolvuje. Do akce v terénu budou nasazeni pouze ti nejlepší z nejlepších jedinců. Psi jsou vycvičeni tak, aby se nikdy fyzicky nedotkli návnady ani mrtvého zvířete. Mrtvá zvířata pohřbená pod zemí nebo pohozená ve vodě dokáží najít i podle čichu. Své schopnosti musí také prokázat při pravidelných zkouškách odborné kynologické komise.

S využitím psů se šance na odhalení případu úmyslné otravy rychle zvyšuje. Stejně tak pachatelé těchto činů vnímají, že riziko odhalení je díky psům vyšší. Psi hrdinové tak ročně zachrání mnoho ptačích životů.

Klíčem je krajina

Mnoha případům ptačí kriminality lze předcházet. Draví ptáci jsou neprávem obviňováni a pronásledováni z úbytku drobné zvěře (zajíců a bažantů). Chovatelé je také obviňují ze škod způsobených v chovu holubů a hospodářských zvířat. Přitom klíč k řešení značné části problémů se nahází v krajině. Ve způsobu managementu krajiny. Výrazné snížení rozsahu neproduktivních krajinných prvků, zejména mezí, úhorů, mokřadů a větrolamů, má za následek rychlé snížení biologické rozmanitosti v zemědělské krajině. V intenzivně obhospodařované krajině s monokulturními poli dochází ke dvěma extrémním obdobím. Prvním je nadbytek potravin před sklizní a druhým je jejich silný nedostatek po sklizni. Druhy žijící v zemědělské krajině se těžko vyrovnávají s rychlými změnami v nabídce potravy. Nízká úživnost prostředí je jedním z hlavních faktorů výrazného úbytku drobné zvěře (zajíci, bažanti). Obnovováním krajinných prvků, vytvářením travnatých pásů, mezí, větrolamů a ponecháním úhoru je možné zvýšit biologickou rozmanitost v oblasti a zároveň vytvořit dostatečné přirozené zdroje potravy pro období po sklizni. Pro vytváření těchto krajinných prvků uvedeme několik příkladů, na kterých jsme pracovali:

Zaječí stezky

Na zemědělských stanovištích v ptačí oblasti (PO) Jászág provedly MME BirdLife Hungary a ředitelství národního parku Hortobágy, ve spolupráci s místními úřady, úpravy sítě polních cest. V prvním kroku geodet vyznačil skutečné hranice polních cest ve vlastnictví obce, které byly ve značně degradovaném stavu a často rozorané nelegálně. Díky tomu byla na stanovištích lemujících polní cesty zachována přirozená vegetace, která poskytovala potenciální životní prostor pro zajíce, bažanty, všechny druhy ptáků zemědělské krajiny a opylující hmyz. Následovala výsadba 1500 sazenic stromů a 9000 keřů, což přispělo k dalšímu zlepšení ekologického stavu PO Jászág. Monitoring zajíců a ptáků ukázal zvýšení jejich počtu a biodiverzity podél těchto mikrostanovišť.

Obnova biotopů v koridorech pod vedením vysokého napětí

Podle zákona jsou energetické společnosti povinny udržovat koridory v ochranném pásmu elektrického vedení v takovém stavu, aby vegetace neohrožovala jeho funkčnost a provoz. Na odstraňování vzrostlých stromů, které zasahují do ochranného pásma, jsou každoročně vynakládány nemalé prostředky. Energetické společnosti proto hledají jiná řešení. Jedno z pilotních řešení realizovala společnost Východoslovenská distribučná, a.s. V rámci projektu LIFE Pannon Eagle obnovila koridory o rozloze 29 ha. Tradiční koridor má profil ve tvaru písmene „U“. To znamená, že okraje koridoru tvoří vzrostlé stromy, na hranici mezi průsekem a lesem nejsou žádné keře. Zároveň jsou celé plochy často zarostlé invazními rostlinami a dřevinami. Novým způsobem managementu koridorů pod elektrickým vedením bylo odstranění invazních rostlin. Následně byl vytvořen okraj mýtiny z keřů a nízko rostoucích dřevin, které potlačují nebo zabraňují růstu nežádoucích vysokých stromů, které ohrožují elektrické vedení. Tvar profilu koridoru byl změněn z písmene „U“ na písmeno „V“. Ve středu koridoru byl vytvořen dvacetimetrový travinobylinný pás, který je kosen nebo spásán dobyt看em. Kromě nižších nákladů na údržbu vznikly díky koridorům také cenné plochy, které poskytly útočiště řadě živočišných druhů. Plochy slouží také jako refugium a biokoridor pro drobnou zvěř a druhy zemědělské krajiny.

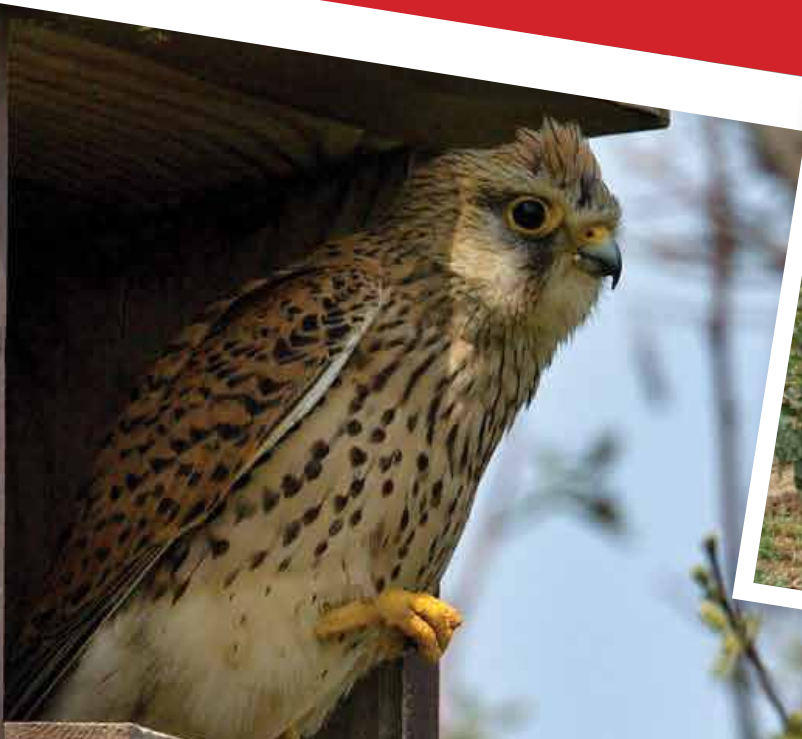

Biologická ochrana zemědělských plodin

Při nesprávné aplikaci rodenticidů na polích dochází také k sekundární otravě dravých ptáků a dalších predátorů. Potřebu a množství použitých rodenticidů lze snížit použitím biologické ochrany zemědělských plodin. Ta spočívá v podpoře místních populací dravých ptáků a sov. Na vhodných místech jsou instalovány budky pro poštolku obecnou a kalouse ušatého. Jedná se o druhy, pro které hraboš polní tvoří významnou část potravy. Zároveň se jedná o běžné druhy, které si nestavějí vlastní hnízda, a proto rády využívají nabízené budky.

Dravcům a sovám můžeme usnadnit lov hrabošů také instalací berliček, tzv. „T-ček“, v zemědělských porostech. Berličky slouží ptákům jako místo odpočinku, zatímco vyhlíží kořist. Dřevěné berličky (5 ks na hektar) by měly být umístěny v těch částech pole, kde je největší koncentrace (nejaktivnější nory) populace hraboše polního. Berličky lze pak podle potřeby přemístit do jiné části pole nebo je dočasně odstranit kvůli sklizni. Svou funkci plní i v mimohnízdním období, v zimě.

Příručka byla vytvořena s podporou

Projektu „**Zvyšování povědomí o snižování úmrtnosti volně žijících živočichů způsobené lidskou činností**“, který je spolufinancován vládami Česka, Maďarska, Polska a Slovenska prostřednictvím visehradských grantů z Mezinárodního visehradského fondu. Posláním fondu je rozvíjet myšlenky udržitelné regionální spolupráce ve střední Evropě.

Projektu „**Přeshraniční ochrana luňáka červeného v Evropě snížením úmrtnosti způsobené člověkem**“ (LIFE18 NAT/AT/000048 – LIFE EUOKITE), který je spolufinancován Evropskou unií z programu LIFE.

Na realizaci projektu se finančně podílí také Ministerstvo životního prostředí Slovenské republiky jako spolufinancovatel. Vyjádřené názory a stanoviska jsou však pouze názory a stanoviska autora (autorů) a nemusí nutně odrážet názory a stanoviska Evropské unie, CINEA nebo Ministerstva životního prostředí Slovenské republiky. Evropská unie, Ministerstva životního prostředí Slovenské republiky, ani orgán poskytující podporu za ně nemohou nést odpovědnost.

Co-funded by
the European Union

MINISTERSTVO
ŽIVOTNÉHO PROSTREDIA
SLOVENSKEJ REPUBLIKY

Autoři textů: Tomáš Veselovský, Zuzana Guziová, Zdeněk Vermouzek, Márton Árvay
Autoři fotografií: Ochrana dravců na Slovensku, Česká společnost ornitologická, Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület, Gábor Deák, Marek Gális, Ervín Hapl, Klára Hlubočká, Rudolf Jureček, Stanislav Kováč, Jozef Lengyel, Ján Svetlík, Ľuboš Vadel
Grafický design: Ján Svetlík – DUDOK

Více informací o projektu najdete na webu: www.dravce.sk